

GROTE OF SINT-LAURENSKERK ROTTERDAM

CANTATEDIENST

ZONDAG 19 FEBRUARI 2023

19:00 UUR

JOHANN SEBASTIAN BACH

DU WAHRER GOTT UND DAVIDS SOHN BWV 23

ARNOLD SCHÖNBERG

FRIEDE AUF ERDEN OP. 13

LIVESTREAM VIA: WWW.LAURENSVOCAAL.NL

Wij gaan staan

Bemoediging Onze hulp in de Naam van de Heer,
Die hemel en aarde gemaakt heeft.

Drempelgebed Heer onze God,
 Vergeef ons al wat wij misdeden,
 En laat ons weer in vrede leven,
 Door Christus onze Heer,
Amen.

Lied Psalm 31

1 Gemeente

Psalm 31

LvdK

b: A.C. den Besten
m: Loys Bourgeois 1551

1. Op U ver-trouw ik, HEER der he-ren,
Gij die mijn sterk-te zijt.
Om uw ge-rech-tig-heid
wil nim-mer mij de rug toe-ke-ren.
Be-toon mij uw na-bij-heid
en stel mij in uw vrij-heid.

2 Cantorij

Hoor toch mijn roepen, hoor mijn klagten,
snel mij te hulp, o God,
maak niet uw knecht ten spot.
De vijand dreigt en legt zijn lagen,
wees mij dan, Gij geduchte,
een burcht om in te vluchten.

3 Gemeente

Gij zijt mijn rots, Gij wilt mij wezen,
om uwen naam, o Heer,
toevlucht en tegenweer.
Gij leidt mij uit, ik zal niet vrezen.
Al spannen zij hun netten,
Gij zelf zult mij ontzetten.

4 Allen

In uwe handen, God almachtig,
beveel ik nu mijn geest.
Mijn hart is onbevreesd.
Ik ben altijd uw trouw indachtig,
mijn God, die als ik schreide
mij troostte en bevrijdde.

Wij gaan zitten

Gebed

Schriftlezing Lucas 18, vers 31-43

Optreden in Jericho

31 Hij nam de twaalf apart en zei tegen hen: 'We zijn nu op weg naar Jeruzalem, en alles wat door de profeten over de Mensenzoon geschreven is zal daar plaatsvinden. 32 Want Hij zal worden uitgeleverd aan de heidenen en worden bespot en mishandeld en bespuwd. 33 En nadat Hij is geseseld, zal Hij worden gedood, maar op de derde dag zal Hij opstaan.' 34 De leerlingen begrepen er niets van. De betekenis van Jezus' woorden bleef voor hen verborgen, en ze konden maar niet bevatten wat Hij had gezegd. 35 Toen Hij in de buurt van Jericho kwam, zat er langs de weg een blinde te bedelen. 36 Toen de blinde een menigte voorbij hoorde komen, vroeg hij wat er gaande was. 37 Ze zeiden tegen hem: 'Jezus van Nazaret komt voorbij.' 38 Daarop riep de blinde: 'Jezus, Zoon van David, heb medelijden met mij!' 39 Degenen die vooropliepen, berispten hem en zeiden dat hij moest zwijgen, maar hij schreeuwde des te harder: 'Zoon van David, heb medelijden met mij!' 40 Jezus bleef staan en zei dat men de blinde bij Hem moest brengen. Toen deze voor Hem stond, vroeg Hij hem: 41 'Wat wilt u dat Ik voor u doe?' De blinde antwoordde: 'Heer, zorg dat ik kan zien.' 42 Jezus zei: 'Zien zult u! Uw geloof heeft u gered.' 43 Onmiddellijk kon hij zien en hij volgde Hem terwijl hij God loofde. Alle mensen die getuige waren geweest van dit voorval brachten hulde aan God.

Vertaling: NBV 2021

Overdenking

Inzameling der gaven

De opbrengst van deze rondgang is bestemd voor diaconie en kerkrentmeesters. In de collecte bij de uitgang wordt uw speciale gift gevraagd voor de aan deze Cantatedienst verbonden kosten (zie pagina 10 van deze liturgie voor meer informatie).

Orgelspel

Lied

Lied 534 Nieuw Liedboek

Bewerking Hayo Boerema

1 Gemeente

Hij die de blin-den weer liet zien,
hun o-gen kleur liet on- der - vin-den
is zelf het licht dat ruim- te geeft:
ons le-vens - licht, de Zoon van God.

2 Cantorij

Hij die de lammen lopen liet
hun dode krachten deed ontvlammen
is zelf de weg tot waar geluk:
ons levenspad, de Zoon van God.

3 Cantorij

Hij die de armen voedsel gaf
met overdaad hen kwam verwarmen
is zelf het brood dat honger stilt:
ons levensbrood, de Zoon van God.

4 Allen

Hij die de doven horen deed
hun eigen oren deed geloven
is zelf het woord dat waarheid spreekt:
het levend woord, de Zoon van God.

1. Aria (Duet) Sopraan, Alt

Du wahrer Gott und Davids Sohn,
Der du von Ewigkeit in der Entfernung schon
Mein Herzeleid und meine Leibespein
Umständlich angesehn, erbarm dich mein!
Und lass durch deine Wunderhand,
Die so viel Böses abgewandt,
Mir gleichfalls Hilf und Trost geschehen.

2. Recitatief Tenor

Ach! gehe nicht vorüber;
Du, aller Menschen Heil,
Bist ja erschienen,
Die Kranken und nicht die Gesunden zu bedienen.
Drum nehm ich ebenfalls an deiner Allmacht teil;
Ich sehe dich auf diesen Wegen,
Worauf man
Mich hat wollen legen,
Auch in der Blindheit an.
Ich fasse mich
Und lasse dich
Nicht ohne deinen Segen.

3. Koor

Aller Augen warten, Herr,
Du allmächtger Gott, auf dich,
Und die meinen sonderlich.
Gib denselben Kraft und Licht,
Lass sie nicht
Immerdar in Finsternissen!
Künftig soll dein Wink allein
Der geliebte Mittelpunkt
Aller ihrer Werke sein,
Bis du sie einst durch den Tod
Wiederum gedenkst zu schließen.

4. Koraal

**Christe, du Lamm Gottes,
Der du trägst die Sünd der Welt,
Erbarm dich unser!
Christe, du Lamm Gottes,
Der du trägst die Sünd der Welt,**

**Erbarm dich unser!
Christe, du Lamm Gottes,
Der du trägst die Sünd der Welt,
Gib uns dein' Frieden. Amen.**

Gebed

Stil gebed

Onze Vader *Onze Vader die in de hemel zijt,
Uw naam worde geheiligd,
Uw koninkrijk kome,
Uw wil geschiede, gelijk in de hemel als ook op de aarde.
Geef ons heden ons dagelijks brood,
en vergeef ons onze schulden,
gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren.
Leid ons niet in verzoeking,
maar verlos ons van de boze.
Want van U is het koninkrijk en de kracht,
en de heerlijkheid, tot in eeuwigheid,
Amen.*

Cantorij

Friede auf Erden Op. 13

Arnold Schönberg (1874-1951)

Da die Hirten ihre Herde
Ließen und des Engels Worte
Trugen durch die niedre Pforte
Zu der Mutter mit dem Kind,
Fuhr das himmlische Gesind
Fort im Sternenraum zu singen,
Fuhr der Himmel fort zu klingen:
“Friede, Friede, auf der Erde!”

Seit die Engel so geraten,
O wie viele blut'ge Taten
Hat der Streit auf wildem Pferde,
Der Geharnischte vollbracht!
In wie mancher heil'gen Nacht
Sang der Chor der Geister zingend,
Dringlich flehend, leis verklagend:
“Friede, Friede, auf der Erde!”

Doch es ist ein ew'ger Glaube,
Daß der Schwache nicht zum Raube
Jeder frechen Mordgebärde
Werde fallen allezeit:
Etwas wie Gerechtigkeit
Webt und wirkt in Mord und Grauen
Und ein Reich will sich erbauen,
Das den Frieden sucht auf der Erde.

Mählich wird es sich gestalten,
Seines heil'gen Amtes walten,
Waffen schmieden ohne Fährde,
Flammenschwerter für das Recht,
Und ein königlich Geschlecht
Wird erblühn mit starken Söhnen,
Dessen helle Tuben dröhnen:
"Friede, Friede, auf der Erde!"

*Toen de herders hun kudde
achterlieten en de woorden van de engel
door de onaanzienlijke poort brachten
aan de moeder met het kind,
zetten de hemelse heerscharen
hun gezang in de sterrenhemel voort,
bleef de hemel weerklinken:
"Vrede, vrede op de aarde!"*

*Sinds de engelen deze opdracht gaven,
o, hoeveel bloedige daden
heeft de strijd op het wilde paard,
heeft de geharnaste niet teweeg gebracht!
In hoeveel heilige nachten
zong het koor der geesten niet angstig,
indringend smekend, zacht verwijtend:
"Vrede, vrede op de aarde!"*

*Maar het is een eeuwigdurend geloof,
dat de zwakke niet voor altijd
ten prooi zal vallen
aan elke brutale moordaanslag:
iets als gerechtigheid
is in het verborgene werkzaam in moord en verschrikking
en een rijk wil zich oprichten
dat de vrede zoekt op de aarde.*

*Allengs zal het vorm aannemen,
zich van zijn heilige taak kwijten,
wapens smeden die geen gevaar opleveren,
vlammende zwaarden voor het recht
en een koninklijk geslacht
zal opbloeien met krachtige zonen;
zijn helder klinkende trompetten zullen schallen:
"Vrede, vrede op de aarde!"*

Vertaling: Jan Korteweg

Wij gaan staan

Zending en zegen

aan deze dienst werkten mee

Nienke Oostenrijk *sopraan*
Kaspar Kröner *alt*
Arco Mandemaker *tenor*
Mattijs van de Woerd *bas*
Laurensorkest
Laurensantorij
Hayo Boerema *orgel*
Wiecher Mandemaker *dirigent*
Ds. Rik Radstake *voorganger*

volgende cantatedienst

zondag 19 maart 2023, 19:00 uur

Felis Mendelssohn (1809-1847)

Christe, du Lamm Gottes
Verleih uns Frieden

Laurensorkest
Laurensantorij
Hayo Boerema *orgel*
Wiecher Mandemaker *dirigent*
Ds. Harold Schorren *voorganger*

volgende evensong

zondag 5 maart 2023, 19:00 uur

Lemniscatus
Hayo Boerema *orgel*
Bram Trouwborst *dirigent*
Ds. Bert Kuipers *voorganger*

Matthäus Passion in de Laurenskerk

Palmzondag 2 april 2023, 10:30u deel I, 13:30u deel II

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

Matthäus-Passion BWV 244

William Knight *Evangelist*

Berend Eijkhout *Christus*

Martha Bosch *sopraan*

Minho Jeong *countertenor*

Adrian Fernandes *tenor*

Wiard Witholt *bas*

Laurensantorij

Laurensorkest

Kinder- en Jeugdkoor Young Voices

Hayo Boerema *orgel*

Wiecher Mandemaker *dirigent*

Ds. Bernard van Verschuer *voorganger*

Onze *Matthäus* is anders dan andere uitvoeringen in het land: vrij toegankelijk voor jong en oud, in een monumentale kerk, als onderdeel van een kerkdienst op Palmzondag, met momenten waarop je zelf kunt meezingen. Deze vorm is niet nieuw. De Laurensantorij voert de *Matthäus* al jarenlang op deze manier uit, zoals wij ook Bachs cantates laten klinken tijdens cantatediensten. De *Matthäus* is door Bach zelf voor een kerkdienst geschreven. Zo beleef je de muziek pas echt goed.

Wie deze vorm wil ondersteunen, kan stoelen adopteren en verzekerd zijn van een plaats op rij 3 t/m 10. Voor de goede orde: wie een stoel heeft geadopteerd, wordt verzocht zich tussen 09:45 en 10:10 uur te melden bij de infostand. Vrienden in de categorie Orgelpunt krijgen voorrang bij de placering, mits zij tijdig adopteren. Naast rij 3 t/m 10 zijn op rij 1 enkele stoelen gereserveerd, voor dienstdoende kerkenraadsleden en de dirigent.

U kunt stoelen adopteren via: www.laurensvocaal.nl.

belangrijke mededeling

Laurens Vocaal is voor de organisatie van de cantatediensten afhankelijk van particuliere giften en subsidies van diverse instanties, zoals het Fonds Podiumkunsten.

Wij vragen voor deze cantatedienst uw vrijwillige gift aan de uitgang. Een cantatedienst kost gemiddeld € 6000. Om uit de kosten te komen is een bijdrage van gemiddeld **€ 15** per bezoeker nodig!

Wilt u uw gift voor deze cantatedienst liever overmaken? Dat kan op Iban nummer NL93 ABNA 0640755666, t.n.v. Stichting Laurens Vocaal te Rotterdam.

U kunt nu ook direct geven via Tikkie. Zo werkt het: Open de camera-app van uw mobiel (of gebruik uw Tikkie-app of QR-scanner). Richt uw camera op onderstaande QR-code. De code wordt automatisch gescand.

De Stichting Laurens Vocaal Rotterdam is een culturele ANBI.

Alvast bedankt voor uw royale bijdrage!

Toelichting

J.S. Bach – Du wahrer Gott und Davids Sohn BWV 23

De weg naar het cantorschap in Leipzig

Bach schreef deze cantate voor zondag *Quinquagesima*, de vijftigste dag vóór Pasen, ook wel aangeduid met de naam *Esto mihi* (*Wees mij een beschuttende rots*), psalm 31, de introitusantifoon voor deze zondag.

Het was de laatste zondag voor het begin van de vasten. Zeven weken lang tot Pasen zou er geen meerstemmige muziek meer klinken (het zogenoemde *tempus clausum*, letterlijk gesloten tijd genoemd). Er waren twee uitzonderingen: 25 maart (Annunciatie – Maria Boodschap) en de passie-uitvoering op Goede Vrijdag. Zondag *Quinquagesima* nam dus een bijzondere plaats in binnen het kerkelijk jaar.

De cantate is nog vanuit een heel ander gezichtspunt bijzonder omdat zij een tweeluik vormt met cantate *Jesus nahm zu sich die Zwölfe* BWV 22, evenals BWV 23 gecomponeerd als auditiewerk (we zien in het titelblad de betrouwbare aantekening 'Probestück') voor de vacature in de Thomaskerk in Leipzig. De post was vacant geworden met de dood van Johann Kuhnau op 5 juni 1722.

Je kunt beide cantates beschouwen als Bachs 'programma' in de zin van: 'dit kunnen jullie – als je mij benoemt – van mij verwachten, dit zijn mijn idealen, zoals ik die al eerder geformuleerd heb in mijn ontslagbrief in Mühlhausen' (1708). Het bijzondere van Bachs taal zouden we ons helder bewust kunnen worden wanneer we die 'tweelingcantates' eens achter elkaar zouden beluisteren. Dat is overigens in Leipzig werkelijk gebeurd: op 7 februari 1723 klonk BWV 22 vóór de preek, en BWV 23 erna, als *musica sub communionem* (avondmaalsmuziek).

Het staat vast dat Bach in Köthen (1717-1723) aan cantate BWV 23 begonnen is, de eerste delen zijn daar gecomponeerd.

Blijft nog de intrigerende vraag naar het waarom van twee cantates voor deze auditie, waarom is het niet bij één cantate (BWV 23) gebleven? Er zijn op die vraag meerdere antwoorden denkbaar. Toch zal het altijd bij vermoedens blijven.

Er is gedacht aan de mogelijkheid dat Bach zelf niet tevreden was over BWV 23. De cantate zou te veel in de kamermuziekstijl van de wereldlijke cantates geschreven zijn, te hoog gegrepen, te moeilijk voor de Thomaskerkangangers.

Volgens een andere hypothese was de raad in Leipzig met de uit Köthen meegebrachte muziek niet tevreden, en werd Bach verzocht om een nieuwe cantate te componeren op de voor die dag voorgeschreven Evangeliepericop (uit Lucas 18), en dan vooral (zo blijkt uit de cantate) de verzen 31-34 met daarin de aankondiging van het lijden en de gang naar Jeruzalem. Dat was dus cantate BWV 22 *Jesus nahm zu sich die Zwölfe*. In de tekst van cantate BWV 23 staat het bericht van de genezing van een blinde man veel meer centraal. De ook bij deze cantate onbekende librettist baseert zich op Matteüs 20, 29-34, waar sprake is van twee blinden langs de weg. En Bach is hem daarin gevolgd in de aria waarmee de cantate opent.

Cantate BWV 22 moet voor de Leipzige Thomaskerkgangers toegankelijker geweest zijn dan BWV 23. De nieuwe cantate BWV 22 was als cantate aan het begin van de vastentijd beter herkenbaar dan de meer abstracte, in kamermuziekstijl gecomponeerde BWV 23. Aan het begin van BWV 22 horen we de aankondiging 'Jesus nahm zu sich die Zwölfe und sprach', gezongen door de tenor – en was dat niet volgens oude traditie een evangelist? – , gevolgd door de woorden van Jezus 'Seht, wir gehn hinauf gen Jerusalem' – deed dat niet aan een passie denken?. Daarna zou er nog veel herkenbaars volgen¹.

Een derde mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat Bach op de hoogte was van het feit dat een geduchte concurrent, Christoph Graupner, op 17 januari 1723 – dat is nauwelijks twee weken vóór Bachs presentatie – met succes een cantate gecomponeed had die hij – net zoals Bach later – met een inleidend dictum (een spreuk) liet beginnen. Misschien dat Graupner Bach op een spoor had gezet? De beide cantates vullen elkaar heel goed aan. In Leipzig dachten ze er kennelijk ook zo over, want beide cantates zijn daar, zoals we zagen, in één dienst uitgevoerd.

tekst

Het libretto van BWV 22 is sterk mystiek gekleurd, het motief van de navolging van Jezus staat voorop, en het verband met de evangelielesing is overduidelijk. Bij *Du wahrer Gott und Davids Sohn* is dat zinsverband er ook, maar dan meer indirect. De relatie met de zondagslesing komt tot stand via het koraal

Christe, du Lamm Gottes
der du trägst die Sünd der Welt,
erbarm dich unser.

Christe, du Lamm Gottes
der du trägst die Sünd der Welt,
erbarm dich unser.

Christe, du Lamm Gottes
der du trägst die Sünd der Welt,
gib uns deinen Frieden.
Amen.

Dit lied speelt een bepalende rol in de cantate, je zou kunnen spreken van een 'Leitchoral'.

De tekst is de Duitse vertaling van het Latijnse liturgische gezang *Agnus Dei* van de hand van Luther, die waarschijnlijk ook de melodie componeerde. Hij heeft daarbij ongetwijfeld gebruik gemaakt van ouder, reeds bestaand liedmateriaal. Tekst en melodie verschijnen voor het eerst in 1528.

We kennen dit lied met deze melodie ook uit de prachtige bewerking die Bach ervan maakte voor vijfstemmig koor en continuo BWV 233a, waar hij tekst en melodie invoegt in een *Kyrie*-tekst. Later gebruikte Bach deze bewerking als opening van zijn *Mis* in F BWV 233.

¹ Zie voor een uitgebreide toelichting op BWV 22 Schuurmans boek *Bachs cantates toen en nu*.

In cantate BWV 23 horen we de koraalmelodie voor het eerst in nr. 2 als instrumentale bovenstem, gespeeld door de beide hobo's en eerste violen. Het feit dat Bach de melodie instrumentaal, dus zonder tekst, laat klinken is kenmerkend voor de manier waarop hij in Köthen componeerde. Er zijn nogal wat cantates uit de tijd vóór Leipzig, dus vóór 1723, waarin een cantus firmus zuiver instrumentaal ten gehore wordt gebracht. Bach beoogde hiermee een verhelderend commentaar, een toelichting te geven op de tekst die op hetzelfde moment door één of meer solisten of door koor voorgedragen werd.

muziek

aria duet (nr. 1)

De cantate opent met een indrukwekkend duet voor sopraan en alt, ook nu weer de twee blinden symboliserend, tegelijkertijd daar ver boven uit stijgend. Twee hobo's spelen hun eigen spel in een prachtige triolenbeweging, in canon met elkaar, soms ook met een inzet in de continuo. De twee vocale stemmen imiteren elkaar op een kwintafstand.

Duidelijk te horen is hoe Bach door middel van schrijnende chromatiek de betekenis en de intensiteit van de roep om erbarmen tot uitdrukking brengt. Ergens kan men lezen hoe Bach via een bepaalde notenconstellatie zijn eigen naam in die roep om erbarmen te berde brengt.

recitatief nr. 2

Dit is een accompagnato-recitatief, de tenor zingt begeleid door strijkers. De eerste violen spelen samen met de beide hobo's de melodie van *Christe, du Lamm Gottes*. De tenor representeert de blinde uit het Evangelie (Lucas 18, 17-43). De woorden 'Ach gehe nicht vorüber' ('Laat mij niet aan mijn lot over') en aan het slot 'Ich lasse dich nicht ohne deine Segen' (de librettist citeert hier Genesis 32, 27: 'Ik laat u niet gaan, tenzij gij mij zegent') worden door de koraalmelodie vergezeld van een contrapuntisch commentaar, waarbij je naast de bovengenoemde regels vooral kunt denken aan de slotregel van de derde strofe van het lied: 'Geef ons uw vrede.'

koor nr. 3

Het derde deel ('Aller Augen warten, Herr, du allmächtiger Gott, auf dich!') staat in een rondovorm, duidelijk te volgen in een steeds terugkerend refrein – 'Aller Augen' – dat afgewisseld wordt door een duet van tenor en bas. Tenor en bas symboliseren de twee blinden (kennelijk had de librettist nu Mt 20, 29-34 voor ogen waar sprake is van twee blinden i.p.v. één). De tekstwending '.... und die meinen sonderlich' is typerend voor de tijdgeest ten tijde van Bach (piëtisme genaamd): het is een persoonlijke toe-eigening, een behoefte aan verinnerlijking. Het koor opent met een indrukwekkende muzikale verbeelding (Schweitzer zou zeggen 'malerisch') van over elkaar buitelende mensen. Het roept associaties op met de verhalen uit de evangeliën over een wonderbare spijziging ('En vele scharen kwamen bij hem' Matteüs 14, 15). De tekst van het refrein is ontleend aan Psalm 145, 15. Opvallend is hoe deze tekst in de muziek zicht- en hoorbaar wordt: een stijgende figuur symboliseert het verwachtende opzien. Deze psalm kreeg volgens de traditie een plaats in de eucharistievieringen, dus nu ook in de dienst op 7 februari 1723 in de Thomaskerk in Leipzig.

In de instrumentale inleidende maten horen we in de bas in lange noten de eerste regel van de koraalmelodie van het 'Christe, du Lamm Gottes', later herhaald in de vocale bas van het koor, daarna achtereenvolgens in sopraan, alt en tenor. Het bevestigt de liturgische functie van het Agnus Dei, als vanouds het broodbrekkingsgezag.

Opvallend is dat Bach zelf zeer precies aanwijzingen heeft gegeven voor de uitvoeringspraktijk: met *forte* en *piano* geeft hij aan waar tutti en waar soli gezongen moet worden.

koraal nr. 4

Dit koor ontbrak nog in de partituur die Bach uit Köthen meenam naar Leipzig. Hij schijnt deze toevoeging ontleend te hebben aan een vroege passion uit Weimar, die misschien op Goede Vrijdag 1717 in de kapel van het kasteel in Gotha geklonken heeft. In ieder geval heeft Bach dit deel enige tijd later gebruikt als slot van de tweede versie van de Johannes Passion (1725).

In het slotkoor klinkt het koraal opnieuw, nu met tekst en alle drie strofen. De eerste strofe in een vierstemmige zetting, de melodie in de sopraan. De tweede strofe, met een iets versnelde beweging, in een drievoudige canon tussen sopraan vanuit bes, de hobo's unisono vanuit f, en de eerste violen vanuit d (een wonder van harmonisch contrapunt!). De derde strofe heeft de koraalmelodie in de sopraan, de overige stemmen voegen zich daarbij, min of meer polyfoon. Opvallend is de syncopische stemvoering van de hobo's in de derde strofe.

Voorafgaand aan de eerste strofe horen we in een langzaam tempo een prachtige orkestinleiding, een dialoog tussen hobo's en strijkers in een gaande beweging. In de tussenspelen komt daar in de hobo's een indringende chromatische lijn in kwartnoten bij.

Aan deze cantate (en aan BWV 22) is het dus te danken dat Bach op 37-jarige leeftijd in Leipzig aan de slag ging, en kon gaan beginnen aan wat Nikolaus Harnoncourt zijn centrale werk noemde: het componeren (en uitvoeren) van een groot aantal ongekend prachtige cantates. Waarmee hij niet alleen de inwoners van Leipzig diende, maar ook ons nu nog steeds inspireert.

Barend Schuurman, ontleend aan zijn boek *'Bachcantates toen en nu'*

A. Schönberg – Friede auf Erden Op. 13

Schönberg componeerde 'Friede auf Erden' in 1907. De tekst is van de Zwitserse schrijver en dichter Conrad Ferdinand Meyer. Het gedicht spreekt over een toekomstverwachting waarin gerechtigheid en vrede eens werkelijkheid zullen zijn. Die verwachting is niet utopisch-irreëel, maar – ondanks alle ellende die het tegendeel schijnt te bewijzen – werkelijkheid geworden in Christus' komst op aarde, en toen de hemel zong 'Friede auf Erden'.

Schönbergs muzikale taal wortelt in deze fase nog geheel in de laatromantiek. Er is verwantschap met Reger, maar ook met Brahms. Er zijn nauwelijks aanwijzingen dat Schönberg korte tijd later de grenzen van de tonaliteit geheel zou overschrijden. Ook in de vormgeving staat Schönberg in een lange traditie, die teruggaat op de polyfonie van de 15e en 16e eeuw. Met een verbluffende logica worden bijna alle contrapuntische kunsten van die eeuwen nog eens ten gehore gebracht.

In 1923 dirigeerde Hermann Scherchen de eerste uitvoering van dit werk. Een brief van Schönberg aan Scherchen werpt een merkwaardig, want dubbelzinnig licht op het werk. Schönberg spreekt dan over de 'illusie van Friede auf Erden'. Gaat het over de onuitvoerbaarheid van de compositie, of over ons onvermogen tot vrede – of beide? "Friede auf Erden ist eine Illusion für gemischten Chor, eine Illusion, wie ich heute weiß, die ich 1907, als ich sie komponierte, diese reine Harmonie unter Menschen für denkbar hielt, und mehr als das: ohne dauerndes Beharren auf geforderter Höhe des Tones nicht geglaubt hätte, existieren zu können. Seither habe ich Nachgeben lernen müssen und gelernt, daß Friede auf Erden nur möglich ist unter schärfster Bewachung der Harmonie, mit einem Wort: nicht ohne Begleitung.'

Barend Schuurman

